

Після аналізу всіх можливих альтернатив керівництво підприємства на одинадцятому етапі повинне вибрати ту, котра забезпечить максимальне підвищення ефективності в довгостроковій перспективі.

І для функціональної стратегії, і для стратегії соціально-економічного розвитку підприємства важливо не тільки сформулювати цілі-установки, але й розробити програми їхньої реалізації. Ця робота виконується на дванадцятому етапі стратегічного планування і є вихідною базою для так званого управління за цілями. На цьому ж етапі здійснюється моніторинг ситуації соціально-економічного розвитку підприємства. Під "моніторингом" у нашому випадку розуміємо аналіз оперативної інформації про поведінку об'єктів спостереження. По суті, йдеться про попередження критичних ситуацій.

Отже, дослідження показало, що зміна зовнішнього й внутрішнього середовища вітчизняних підприємств у зв'язку з переходом України до нової економічної системи, ставлять їх перед необхідністю формуванням стратегії соціально-економічного розвитку. Запропонована методика синтезу стратегії соціально-економічного розвитку, яка містить розроблену когнітивну модель соціально-економічної ситуації, яка склалася на підприємстві та може керовано змінюватися в бажаному напрямі, дозволяє підприємствам поліпшити не тільки кількісні, але й якісні характеристики їхньої діяльності та забезпечити розвиток.

Перспективою подальших досліджень у цьому напрямку є розробка методичних рекомендацій щодо проведення моніторингу соціально-економічної ситуації на підприємстві.

Література: 1. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: Учеб. для вузов / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд; [Пер. с англ. / Под ред. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой. – М.: Банки и биржи: ЮНИТИ, 1998. – 580 с. 2. Бланк И. А. Стратегия и тактика управления финансами. – К.: "Ника-Центр", 1998. – 544 с. 3. Пономаренко В. С. Стратегічне управління розвитком підприємства. Навч. посібник / В. С. Пономаренко, О. І. Пушкар, О. М. Тридід. – Харків: Вид. ХДЕУ, 2002. – 640 с. 4. Герасимчук В. Г. Стратегія управління підприємством. Графічне моделювання. – К.: КНЕУ, 2000. – 360 с. 5. Шекля С. В. "Управление персоналом современной организации". – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1996. – 256 с. 6. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с. 7. Шемаєва Л. Г. Використання когнітивного підходу до формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємства / Л. Г. Шемаєва, В. М. Логвін // Економіка розвитку. — 2006. — №3(39). — С. 108 – 111.

Стаття надійшла до редакції
11.10.2006 р.

УДК 339.5

Якубовський С. О.

ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІ ЧИННИКИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

The article research deals with the studies of the currency-financial factors role in the international competitiveness of Ukrainian and Russian enterprises. The balance of payments structure of Russia and Ukraine is explored. The influence of the National banks monetary policy on money supply, interest rates and international investment position of the countries is analyzed.

У сучасних умовах розвитку міжнародних економічних відносин валютна та грошово-кредитна політика держави є одним із чинників підвищення конкурентоспроможності національних підприємств. Багато країн, що розвиваються, вико-

ристовують валютну політику для стимулювання економічного зростання завдяки постійному збільшенню позитивного сальдо у зовнішньоекономічній діяльності національних підприємств. З іншого боку, США, держави Європейського Союзу, зокрема країни Центральної та Східної Європи, запровадивши режими вільно плаваючого валютного курсу, не використовують валютний механізм для підвищення міжнародної конкурентоспроможності національних компаній. У цих країнах економічне зростання досягається завдяки ефективній грошово-кредитній політиці.

Існування двох різних моделей економічного зростання призвело до суттєвого розбалансування національних платіжних балансів окремих країн. Так, поточний рахунок платіжного балансу Сполучених Штатів постійно збільшує своє від'ємне сальдо, яке досягло у 2005 році найгіршого за всю історію показника – 805 млрд. дол. З іншого боку, деякі країни, що розвиваються, зокрема Росія, мають незбалансовано-позитивний платіжний баланс. У 2004 – 2005 роках саме така тенденція спостерігалася і в платіжному балансі України – приплив іноземного капіталу значно перевищував його відтік.

Виникає питання, яким чином поточний стан платіжного балансу країн впливає на міжнародну конкурентоспроможність національних підприємств. Отже, метою статті є виявлення взаємозалежності між сальдо платіжного балансу країн, зростанням грошової маси та показниками зовнішньоекономічної діяльності національних підприємств. У дослідженні використовуються статистичні дані Міжнародного валютного фонду та Національних банків України й Росії.

Слід відзначити, що в економічній системі будь-яка незбалансованість негативно впливає на економічну діяльність. Це також стосується і платіжного балансу, навіть тоді, коли його сальдо є позитивним. У цьому випадку пропозиція іноземної валюти на національному ринку значно перевищує попит на неї, і Національний банк змушений або спостерігати за постійним підвищенням курсу національної валюти, що погіршує умови зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств та стимулює імпорту, або викупати надлишок іноземної валюти за рахунок грошової емісії. Наслідком цієї політики є збільшення монетарної бази в економіці, що призводить до інфляції і також погіршує міжнародну конкурентоспроможність національного виробництва.

Обґрунтуємо цю тезу на прикладі ситуації, яка склалася в економіці Російської Федерації. Проаналізуємо структуру платіжного балансу Росії, конкурентні переваги її транснаціональних компаній та негативні наслідки незбалансованого платіжного балансу для економіки.

Зростання світових цін на енергоресурси та сировину стало головним фактором, що обумовив наявність за Росії за останні роки значного позитивного сальдо торговельного балансу: 48,1 млрд. дол. у 2001 році, 59,9 млрд. у 2003 році і 118,3 млрд. дол. у 2005 році. Для порівняння — у 1998 році позитивне сальдо торговельного балансу Росії склало лише 14,9 млрд. дол. У цілому ж з 1994 по 2005 роки сумарне позитивне сальдо торговельного балансу Росії склало 544,3 млрд. дол. За роки незалежності сальдо торгівлі послугами Росії, на відміну від товарних операцій, постійно мало негативні значення. Сумарне сальдо торгівлі послугами Росії в період з 1994 по 2005 роки склало 101,2 млрд. дол. [1].

Наявність у Росії активів, які контролюються закордонними інвесторами, призводить до відтоку капіталу з країни у зв'язку з вивезенням доходів від іноземних капіталовкладень. За цією статтею платіжного балансу в період з 1994 по 2005 роки з Росії було вивезено 183,8 млрд. дол. При цьому слід зазначити, що вивезення фінансових ресурсів з Росії за цією статтею платіжного балансу також обумовлено і відтоком капіталу, пов'язаним з виплатою відсотків за портфельними інвестиціями, включаючи боргові зобов'язання, та кредитами.

Вивезення російських капіталовкладень за кордон призводить до збільшення надходжень у країну такого капіталу, як доходи від іноземних інвестицій. При цьому в останні роки цей показник значно збільшився: 4,7 млрд. дол. у 2000 році, 5,7 млрд. дол. у 2002 році і 17,4 млрд. дол. у 2005 році. Але поки ще суми доходів російських інвесторів за кордоном (82,4 млрд. дол. за

період з 1994 по 2005 роки) значно менше доходів, вивезених іноземними інвесторами з національної економіки.

Разом з тим позитивний внесок операцій, які призводять до припливу капіталу в економіку Росії (товарна торгівля), цілком компенсує негативний внесок операцій, що сприяють до відтоку фінансових ресурсів (баланс торгівлі послугами і сальдо доходів від закордонних інвестицій). У результаті за всі роки незалежності баланс поточних операцій Росії постійно мав позитивні значення, а його сумарне сальдо з 1994 по 2005 роки склало 337,9 млрд. дол. Якщо ж розглядати сумарний баланс торгівлі товарами та послугами і сальдо доходів від закордонних інвестицій, то для Росії з 1994 по 2005 роки такий показник склав 341,6 млрд. дол.

Позитивне сальдо балансу поточних операцій Росії, звичайно ж, у першу чергу, пов'язане з наявністю в країні значних запасів природних ресурсів і сприятливою кон'юктурою на світових сировинних ринках. Позитивне сальдо балансу поточних операцій дозволило російським експортно-орієнтованим сировинним ТНК за останні роки вивозити значні фінансові ресурси за кордон. Так, у період з 2000 по 2005 роки сумарний обсяг інвестицій, вивезених з російської економіки, перевищив їхній увіз на 30,6 млрд. дол.

Про економічну могутність деяких російських ТНК свідчать дані щодо обсягів виробничих активів, які контролюються цими компаніями за кордоном. Так, провідній російській нафтопереробній завод "Petrotel" (потужність 4,7 млн. тонн нафти на рік), болгарська компанія "Нефтохім" (до її складу входить єдиний у країні Бургаський НПЗ із проектною потужністю у 10,5 млн. тонн), американська корпорація "Getty Petroleum Marketing", українське нафтохімічне акціонерне товариство "Оріана" та Одеський нафтопереробний завод (потужність 3,8 млн. тонн нафти на рік).

Аналогічну стратегію щодо купівлі конкуруючих виробництв за кордоном використовують і інші російські ТНК. Так, ТНК "Російський алюміній" контролює вірменського виробника алюмінію "Арменал", румунський глиноземний завод "Semitrade S. A" та дочірню компанію "Український алюміній", яка є власником 90% акцій Миколаївського глиноземного комбінату. Наявність у ТНК "Російський алюміній" монопольної влади на певних сегментах ринку країн СНД і держав Центральної та Східної Європи дозволяє цій компанії досягти високої рентабельності виробництва. За нормою операційного прибутку (25%) російська ТНК суттєво випереджає своїх конкурентів із промислово розвинутих країн: у американській ТНК "Alcoa" відповідний показник дорівнює 7,18%, у французькій корпорації "Pechiney" – 3,88%, у канадській компанії "Alcan" – 0,8% [2, с. 300].

Однак наявність стабільно позитивного сальдо поточного рахунка платіжного балансу вкрай негативно впливає на міжнародну конкурентоспроможність інших російських компаній. Це пов'язано з тим, що Центральний банк Росії (ЦБР) для підтримки курсу американського долара щодо російського рубля був вимушений викупити на валютному ринку значні обсяги іноземної валюти, емітуючи національну валюту. У результаті обсяги грошової маси в Росії стрімко зростали з 4,363 трлн. рублів у січні 2005 року до 6,045 трлн. у січні 2006 та 7,092 трлн. у липні 2006 року — і тільки за півтора року зростання грошової маси в країні становило 62,5% [3].

Така ситуація призводить до значної інфляції в Російській Федерації — у 2005 році ціни виробників зросли майже на 24%, що суттєво знизило конкурентоспроможність продукції, виробленої в країні. Наслідком цього стало ще більше погіршення структури зовнішньоекономічної діяльності російських підприємств: так, якщо у 2004 році частка машин і устаткування в товарному експорті Росії складала 6,8%, то у 2005 році вона скоротилася до 5,1%. При цьому імпорт відповідної продукції до країни за 2005 рік зріс майже на 36%.

Для подолання високого рівня інфляції Центральний банк Росії змушений підтримувати високу облікову ставку — 13% у 2005 році. Жорстка монетарна політика ЦБР підвищує вартість кредитів в економіці, що погіршує умови кредитування національних підприємств та змушує їх збільшувати обсяги запозичень за кордоном. Так, у 2005 році обсяг кредитів, от-

риманих російськими підприємствами за кордоном, збільшився на 69%.

У результаті міжнародна інвестиційна позиція Росії, незважаючи на позитивний поточний рахунок, є від'ємною. Так, якщо наприкінці 2003 року сумарні міжнародні активи Російської Федерації на 28,9 млрд. дол. перевищували всі (державні і приватні) міжнародні зобов'язання країни, то у 2004 році міжнародні активи вже на 20,5 млрд. дол. поступалися міжнародним зобов'язанням країни, а наприкінці 2005 року від'ємне сальдо становило вже 44,1 млрд. дол. У структурі міжнародних активів, що контролювалися російськими інвесторами наприкінці 2005 року (495,4 млрд. дол.), частка прямих іноземних інвестицій становить 28%, частка портфельних — 3,6%, частка інших інвестицій — 31,6% і частка резервних активів — 36,8%. У структурі активів, що контролювалися іноземними інвесторами у Росії (539,5 млрд. дол.), частки активів, пов'язаних з прямими та портфельними іноземними інвестиціями, становлять по 31,3%, а з іншими — 37,4%. Серед портфельних інвестицій, залучених до Росії, превалюють капіталовкладення в акції підприємств — 121,3 млрд. дол. [1].

Аналіз структури міжнародної інвестиційної позиції Росії дозволяє зробити висновок про те, що фінансова система країни є стабільною. Це пов'язано з тим, що міжнародні ліквідні активи, які контролюються резидентами країни, ще перевищують вартість ліквідних активів, котрі контролюються в Росії іноземними інвесторами. Однак, якщо темпи зростання від'ємної міжнародної інвестиційної позиції Російської Федерації завдяки постійному збільшенню приватних запозичень за кордоном зберігаються, це призведе до суттєвого погіршення фінансової стійкості країни.

Проаналізуємо структуру платіжного балансу України та визначимо його вплив на конкурентні переваги національних підприємств. Протягом 2004 – 2005 років платіжний баланс України, як і Росії, був незбалансованим із значним позитивним сальдо балансу офіційних розрахунків. При цьому структура платіжного балансу України протягом двох років кардинально змінилася: якщо у 2004 році найбільший приплив капіталу був пов'язаний із значним позитивним сальдо торгового балансу (3,7 млрд. дол.), то у 2005 році найбільшим був внесок позитивного сальдо прямих іноземних інвестицій (7,5 млрд. дол.) [4].

Зміни у структурі платіжного балансу за останні роки не змінили вплив його значного позитивного сальдо на умови функціонування грошово-кредитного ринку України. Адже впродовж 2004 та 2005 років монетарна база в Україні постійно збільшувалася — у 2004 році її зростання становило 13,672 млрд. грн., або 34,1%, у 2005 році — 28,994 млрд. грн., або 53,9%. При цьому, як і в Росії, саме операції на валютному ринку були головним каналом розширення грошової пропозиції в економіці.

Однак, як свідчать результати дослідження фахівців Національного банку України, хоча в умовах позитивного сальдо платіжного балансу насиченість економіки грошима постійно збільшувалася, певний час не відбувалося суттєвого негативного впливу монетарного чинника на цінові процеси: індекс споживчих цін коливався від 125,8% у 2000 році до 99,4% у 2002 році [5, с. 4].

У 2004 та 2005 роках ситуація з ціною стабільністю різко погіршилась: індекс споживчих цін у 2004 році зріс на 9%, у 2005 — на 13,5%. А ціни виробників зазнали ще більшого зростання: 20,4% у 2004 році та 16,8% у 2005. Така ситуація, безумовно, погіршила конкурентоспроможність продукції, виробленої в Україні. Постійне падіння купівельної спроможності національної валюти підвищує вартість кредитів в економіці, що погіршує умови кредитування національних підприємств та змушує їх збільшувати обсяги запозичень за кордоном. Так, у 2005 році обсяг кредитів, отриманих українськими підприємствами за кордоном, збільшився на 68%.

При цьому, на жаль, збільшення грошової маси не призвело до стимулювання інвестиційних процесів у національній економіці. Це, по-перше, пов'язано зі структурою видаткової частини бюджету, яка спрямовується переважно на поточне споживання, — поточні видатки бюджету складають більше 90% від загального обсягу; по-друге, із збільшенням загально-

го податкового навантаження на економіку частка перерозподілу ВВП через зведений бюджет постійно зростає – 34,3% у першому кварталі 2006 року порівняно із 30,8% в аналогічному періоді 2005 року [5, с. 3].

У результаті інвестицій в основний капітал підприємств України у 2005 році зросло лише на 1,9% порівняно із 28% в 2004 році, а іншу додаткову грошову масу було спрямовано на споживання. При цьому роль банківської системи в економіці України та довіра до неї з боку юридичних і фізичних осіб постійно зростає. У 2005 році депозити в національній валюті зросли на 65%, в іноземній — на 51%. Ще більш стрімкими темпами зростали обсяги банківського кредитування — майже на 62%. Однак за темпами зростання банківських кредитів переважають кредити не підприємствам, а населенню, в першу чергу в іноземній валюті — 243% порівняно з 2004 роком.

Тому більша частина додаткової грошової маси в Україні спрямовується на споживання імпортованих товарів. У 2005 році товарний імпорт в Україну зріс майже на чверть. При цьому найбільш стрімке зростання імпорту спостерігалось саме на споживчі товари, зокрема імпорт взуття зріс у 6,9 раза, одягу — у 3,6 раза, деяких видів продуктів тваринного походження — у 3,2 раза. Слід зазначити, що збільшення офіційно зареєстрованого імпорту також частково пов'язане з деякою легалізацією економічної діяльності в Україні.

У результаті у 2005 році, на відміну від 1999 – 2004 років, торговельний баланс України був від'ємним. Негативний торговельний баланс компенсується позитивним сальдо послуг України, яке за всі роки незалежності постійно має позитивне значення. Це пов'язано, насамперед, з вигідним гео економічним положенням країни і наявністю на її території нафто- і газопроводів, які використовуються для транспортування російських енергоносіїв у Європу. Однак у 2005 році сальдо послуг завдяки значному зростанню імпорту теж погіршилось.

Наявність в Україні активів, які контролюються закордонними інвесторами, призводить до відтоку капіталу з країни у зв'язку з вивезенням доходів від іноземних капіталовкладень. За цією статтею платіжного балансу в період з 1994 по 2005 роки з України було вивезено 10,8 млрд. дол. При цьому слід зазначити, що вивезення фінансових ресурсів з України за цією статтею платіжного балансу, також як і в Росії, обумовлено і відтоком капіталу, пов'язаним з виплатою відсотків за портфельними інвестиціями, включаючи державні боргові зобов'язання, та кредитами. Вивезення українських капіталовкладень за кордон призводить до надходжень у країну капіталу у вигляді доходів від іноземних інвестицій. При цьому суми доходів українських інвесторів за кордоном (2,7 млрд. дол. за період з 1994 по 2005 роки) значно менше доходів, вивезених іноземними інвесторами з національної економіки, і сальдо доходів від закордонних інвестицій України постійно приймає негативні значення.

У результаті міжнародна інвестиційна позиція України, незважаючи на позитивний поточний рахунок протягом 1999 – 2005 років постійно погіршується. Так, якщо наприкінці 2001 року сумарні міжнародні активи України на 20,3 млрд. дол. поступалися всім (державним і приватним) міжнародним зобов'язанням країни, то у 2004 році різниця становила 24,4 млрд. дол., а на початку 2006 року – 28,8 млрд. дол. У структурі міжнародних активів, що контролювалися українськими інвесторами наприкінці 2005 року (27,3 млрд. дол.), частка прямих іноземних інвестицій становить 1,7%, частка портфельних – 0,2%, частка інших інвестицій – 27,1% і частка резервних активів – 71%. У структурі активів, що контролювалися іноземними інвесторами в Україні (56,1 млрд. дол.) частка активів, пов'язаних з прямими іноземними інвестиціями, становить 30,9%, з портфельними – 16,4%, з іншими – 52,8%. Серед портфельних інвестицій, залучених до України, превалюють капіталовкладення в боргові зобов'язання – 8,4 млрд. дол. [6].

Аналіз структури активів, що контролюються іноземними інвесторами в Україні, дозволяє зробити висновок про те, що в разі будь-якої нестабільності в національній економіці або суспільстві іноземні інвестори можуть спробувати вивести з країни до 31 млрд. дол. У зв'язку з тим, що національні інвестори та НБУ володіють значно меншими міжнародними ліквід-

ними активами, ця ситуація може призвести до глибокої фінансової кризи в країні.

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що велике позитивне сальдо платіжного балансу в Україні і Росії створило негативний вплив на міжнародну конкурентоспроможність їхніх економік. Це пов'язано з тим, що НБУ і ЦБР, стримуючи зростання курсу національних валют, значно збільшили монетарну базу в національних економіках, що призвело до зростання цін на національну продукцію та високих процентних ставок. Конкурентоспроможність вітчизняної продукції знизилась, а підприємства стали залучати значні іноземні кредитні ресурси. У результаті міжнародна ліквідність України і Росії погіршилася.

Отже, слід зазначити, що експортноорієнтована модель економічного розвитку в умовах жорсткого регулювання валютного курсу має певні недоліки, які необхідно враховувати під час реалізації державної економічної політики.

У 2006 році, за прогнозами експертів, сальдо балансу офіціальних розрахунків України стане від'ємним, і НБУ вже буде викупати на валютному ринку надлишок національної валюти. Ця ситуація і має стати об'єктом подальших досліджень.

Література: 1. Russia: IFS Supplement on Monetary and Financial Statistics // International Monetary Fund, August 2006. 2. Якубовський С. О. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності: Навч. посібник / С. О. Якубовський, Ю. Г. Козак, О. В. Савчук. – К.: Центр навчальної літератури, 2006 – 488 с. 3. Центральный банк Российской Федерации. Платежный баланс Российской Федерации за 2004 и 2005 годы // www.cbr.ru/statistics/credit_statistics/. 4. Національний банк України. Платіжний баланс України за 2004 та 2005 роки // www.bank.gov.ua/Balance/index.html. 5. Департамент монетарної політики Національного банку України. Монетарний огляд за перший квартал 2006 року // www.bank.gov.ua/Statist/index.html. 6. Ukraine: IFS Supplement on Monetary and Financial Statistics // International Monetary Fund, August 2006.

Стаття надійшла до редакції
10.10.2006 р.

УДК 331.103

Пушкар О. І.
Балакірева С. О.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

In this article a rule of the concept of introduction and application DLA as bases for construction of the effective mechanism of management DLA of the personnel of the enterprise, which is used as one of competitive advantages in modern conditions of managing is considered.

Сучасний рівень розвитку НТП, що характеризується постійним підвищенням технологічних можливостей, надійності інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та поступовим здешевленням їхньої собівартості [1], стимулює децентралізацію бізнесу за допомогою використання мережних форм організації діяльності на основі застосування ІКТ.